

ΑΝΑΛΥΣΗ, ΕΠΙΣΤΗΜΗ ΚΑΙ ΜΕΤΑΦΥΣΙΚΗ*

Ἡ πιὸ ξακουσμένη ἀμφισβήτηση τῆς θεωρίας τῶν περιγραφῶν τοῦ Russell ὀφείλεται στὸν Strawson πού, στὸ ἄρθρο του *On Referring* (1950), ὑποστηρίζει πὼς ἡ θεωρία τοῦ R. δὲν εἶναι καθόλου ἀναγκαία γιατί ὁ R. ἔκανε τουλάχιστο δύο λάθη: δὲν ἀντιλήφθηκε καθαρὰ τὸν πολυμορφισμό τῆς χρήσης τῶν ρήσεων καὶ ἔκανε τὴ λαθεμένη παραδοχὴ πὼς κάθε πρόταση μὲ νόημα πρέπει νὰ εἶναι εἴτε ἀληθὴς εἴτε ψευδής. Ἀντίθετα, ὁ S. ὑποστηρίζει πὼς «μιά φράση μπορεῖ νὰ ἔχει νόημα ἢ νὰ μὴν ἔχει, ποτὲ ὅμως δὲν εἶναι ἀληθὴς ἢ ψευδής, ἐνῶ μιὰ δήλωση μπορεῖ νὰ εἶναι ἀληθὴς ἢ ψευδής, ποτὲ ὅμως χωρὶς νόημα· συχνότατα μάλιστα οἱ περιστάσεις ὅπου χρησιμοποιοῦμε μιὰ φράση εἶναι τέτοιες ὥστε τὸ ζήτημα ἂν ἡ δήλωση εἶναι ἀληθὴς ἢ ψευδής οὔτε κἀν τίθεται» (Passmore, *A Hundred Years of Philosophy*, Κεφ. XVIII).

Ὁ ὑποβιβασμὸς τῆς θεωρίας τῶν περιγραφῶν συνεπάγεται καὶ τὸν ὑποβιβασμὸ τῆς τυπικῆς συμβολικῆς λογικῆς ὡς ὄργανου φιλοσοφικῆς ἔρευνας· ὁ Strawson, σύμφωνα μὲ τὴν ἀριστοτελικὴ παράδοση πού ποτὲ δὲν ἔπαυε νὰ χαρακτηρίζει τὸ κλίμα τῆς Ὁξφόρδης, προτείνει ὡς ἀπαραίτητο συμπλήρωμά της μιὰ μὴ-τυπικὴ λογικὴ τοῦ καθημερινοῦ λόγου πού ξεκινάει ἀπὸ τὸ ἐρώτημα «ποιοὲς εἶναι οἱ συνθῆκες κάτω ἀπὸ τίς ὁποῖες χρησιμοποιοῦμε τὴν ἄλφα ἔκφραση ἢ κλάση ἔκφράσεων;»

Ἡ ἀπομάκρυνση δηλ. ἀπὸ τὸ λογικιστικὸ φορμαλισμὸ γίνεται πρὸς τὴν κατεύθυνση μιᾶς πιὸ «ἀνθρωπολογικῆς» θεώρησης· αὐτὴ, βασισμένη στὴν παραδοχὴ κατηγοριῶν (ὁ S. δὲν διστάζει νὰ χρησιμοποιήσῃ τὴ διάκριση «ἀναλυτικὸς-συνθετικὸς») καὶ σὲ ἐπιστημολογικὴ ἐπιχειρηματολογία, ὁδηγεῖ τὸν Strawson πρὸς (1) ἕναν προβληματισμὸ καντιανοῦ τύπου σχετικὸ μὲ τὴν ἀνακάλυψη τῶν γενικότερων ἐννοιολογικῶν δομῶν πού βρίσκονται ἐνσωματωμένες στὴ γλώσσα μας καὶ (2) στὴν ἀναγνώριση τῶν δικαιωμάτων τῆς φιλοσοφικῆς φαντασίας πού βρίσκει διέξοδο σ' ἕνα εἶδος «μεταφυσικῆς» - περασμένης ὅμως ἀπὸ τὸ κόσκινο τῆς λογικῆς.

Σωστά εἶπαν πὼς στὴν ἀγγλικὴ φιλοσοφία τοῦ μεσοπόλεμου κυριαρχεῖ ἡ ἔννοια τῆς ἀνάλυσης. Τὸ ἴδιο θὰ μπορούσε κανεὶς νὰ πεῖ καὶ γιὰ τὴ μεταπολεμικὴ φιλοσοφία στὴν Ἀγγλία καὶ στὴν Ἀμερικὴ, ἂν ὅμως ἐπεξηγήσει πὼς μεταπολεμικὰ ἡ ἀντίληψη τῆς ἀνάλυσης εἶναι ἐντελῶς διαφορετικὴ. Εἶναι βέβαια ἀλήθεια πὼς καὶ πρὶν ἀπὸ τὸ Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο, στὴ λέξη «ἀνάλυση» δόθηκαν ποικίλες ἐρμηνεῖες. Νομίζω ὅμως πὼς, κατὰ τὴν προγενέστερη περίοδο, ἐκεῖνοι πού παίνευαν ἢ ἰσχυρίζονταν πὼς ἐφαρ-

*Δημοσιεύτηκε γιὰ πρώτη φορὰ στὸν τόμο *La philosophie analytique* (ἐκδ. Leslie Beck) πού περιέχει τὰ ἄρθρα πού συζητήθηκαν στὸ Colloque τοῦ Royaumont. Ἡ μετάφραση πού βασίζεται στὸ γαλλικὸ πρωτότυπο — καὶ στὴν ἀγγλικὴ ἀπόδοση πού περιέχεται στὸν τόμο *The Linguistic Turn* (ἐκδ. R. Rorty) — δημοσιεύεται μὲ τὴν ἄδεια τοῦ συγγραφέα καὶ τοῦ ἐκδοτικοῦ οἴκου.

© Les Editions de Minuit, Paris (1962).

© Κέντρο Φιλοσοφικῶν Ἑρευνῶν (1975).

μόζουν την αναλυτική μέθοδο είχαν πάντα στο νοῦ τους μὴν ὀρισμένη βασική ἰδέα: τὴν ἰδέα πὼς ἢ μετάφραση, ἢ ἰδανική παράφραση, ἦταν ὁ γνήσιος σκοπὸς τῆς φιλοσοφίας — σκοπὸς πὸν καὶ ὁ ἴδιος ἴσως νὰ μὴν ἦταν παρὰ μόνον ἓνα ἰδανικό. Σύμφωνα μὲ αὐτὴ τὴν ἔννοια τῆς ἀνάλυσης, τὰ βασικά φιλοσοφικά προβλήματα θὰ εἶχαν λυθεῖ ἂν μπορούσαμε νὰ μεταφράσουμε τὶς προτάσεις τῆς κοινῆς γλώσσας πὸν περιέχουν προβληματικές ἔννοιες σὲ προτάσεις διαφορετικές, δηλ. σὲ ἐκφράσεις πὸν νὰ ἀποκαλύπτουν τὴ συνθετότητα πὸν κρύβουν οἱ ἔννοιες αὐτές· ἢ, ἀκόμα, ἂν μπορούσαμε νὰ μετασχηματίσουμε τὶς κοινὲς προτάσεις πὸν ἔχουν παραπλανητικὴ γραμματικὴ δομὴ σὲ προτάσεις πὸν νὰ δείχνουν καθαρὰ τὴν ἀληθινὴ δομὴ τῶν σκέψεων πὸν ἐκφράζουν ἢ τῶν γεγονότων πὸν δηλώνουν. Ἀπὸ αὐτοὺς πὸν ἀσπάζονταν τὴν ἀποψη αὐτὴ, μερικοὶ πίστευαν πὼς ἢ νέα τυπικὴ λογικὴ τῶν *Principia Mathematica* θὰ ἔδινε καὶ τὸ γενικὸ πλαίσιο τῆς γλώσσας στὴν ὁποία μπορεῖ νὰ γίνεῖ ἢ παράφραση — δηλ. τὶς γενικὲς μορφὲς τῶν διασαφητικῶν προτάσεων. Μερικοὶ μάλιστα νόμισαν πὼς ἢξεραν ποῖα θὰ ἦταν τὰ τελικὰ στοιχεῖα τῆς ἀνάλυσης — δηλ. ποῖο θὰ ἦταν τὸ εἶδος τῶν ὄρων πὸν θὰ μᾶς ἔδινε τὸ περιεχόμενο αὐτῶν τῶν γενικῶν μορφῶν: κατ' αὐτοὺς οἱ πρωταρχικοὶ αὐτοὶ ὄροι ὑποσημαίνουν τὰ ἄμεσα δεδομένα τῶν αἰσθήσεων — τὰ ἐφήμερα ἐκεῖνα ἀντικείμενα, πὸν τόσο ἀγαποῦν οἱ Ἕλληνοὶ ἐμπειριστὲς ἀπὸ τὸ 17ο αἰῶνα ὡς τὰ σήμερα. Ἄλλοι πάλι, μολονότι εἶχαν ἀκόμη ἐνδοιασμοὺς ἢ δὲν ἔπαιρναν θέση πάνω σ' αὐτὰ τὰ θέματα, δέχονταν τὴ γενικὴ ἰδέα πὼς ἐκεῖνο πὸν θὰ ἔπρεπε νὰ προκύψει ἀπὸ τὴν ἀνάλυση ἦταν, στὴν ἰδανικὴ περίπτωση, οἱ διασαφητικὲς παραφράσεις.

Πρὸς τὸ τέλος τῆς πρώτης αὐτῆς περιόδου, οἱ ἀναλυτικοὶ φιλόσοφοι πὸν πρέσβευαν τὴν ἀναγωγὴ σὲ «δεδομένα», ἄρχισαν νὰ νιώθουν κάποια ἀπογοήτευση. Ἀπὸ τὴ μὴ μεριά, οἱ διαλέξεις πὸν ὁ Wittgenstein εἶχε ἀρχίσει στὸ Cambridge ἀνῆκαν σὲ μὴν ὀλότελα καινούργια κατηγορία καὶ οἱ ἰδέες του, καθὼς ἀπλώνονταν πέρα ἀπὸ τὸ στενὸ κύκλο τῶν ἀκροατῶν του, καθιστοῦσαν δυνατὴ μὴν πὸν εὐπροσάρμοστη καὶ γόνιμη φιλοσοφικὴ μέθοδος. Ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριά, τὰ ἀποτελέσματα τῶν προσπαθειῶν ἐφαρμογῆς τῆς ἀναλυτικῆς μεθόδου σὲ συγκεκριμένους περιπτώσεις, ἦταν ἀποθαρρυντικά. Οἱ προτάσεις τῆς κοινῆς γλώσσας ἔμοιαζαν νὰ προβάλλουν ἀντίσταση ὅταν ἐπιχειροῦσε κανεὶς νὰ τὶς βάλει στὰ καλούπια πὸν φτιάχτηκαν ἀπὸ ἀνθρώπους μὲ ἰδέες πὸν προεξοφλοῦσαν τὴ μορφή ἢ τὸ περιεχόμενο τῶν ἀναλυτικῶν παραφράσεων. Ἀκόμα καὶ οἱ μεταφράσεις πὸν ἀρχικὰ εἶχαν θεωρηθεῖ ὡς ἀναμφισβήτητα εὐστοχες, ἄρχισαν νὰ προκαλοῦν ἀμφιβολίες καὶ ἐπιφυλάξεις καὶ συχνά, στὸ τέλος, ἐγκαταλείπονταν ὀριστικά. Τελικά, οἱ ἀναλυτὲς ἄρχισαν νὰ νιώθουν μὴν διάχυτη ἀμφιβολία γιὰ τὸ ἔργο τους. Γιατὶ ἔμοιαζε πὼς τὸ τίμημα τῆς μετάφρασης ἦταν ἢ θυσία ἐνὸς μέρους ἢ καὶ ὀλόκληρου τοῦ νοήματος τῆς ἐκφρασης πὸν ἐπιχειροῦσε κανεὶς νὰ ἀναλύσει. Ἡ πρόθεση ἦταν ἢ ἀνάλυση, τὸ ἀποτέλεσμα ἢ παραποίηση· ἢ, ἂν κανεὶς εἶχε κατορθώσει νὰ διατηρήσει τὸ ἀρχικὸ νόημα, ἢ ἀκρίβεια εἶχε ὡς τίμημα τὸ φαῦλο κύκλο.

“Αν ή μετάφραση, ως φιλοσοφική μέθοδος, δέν μπορεί νά δώσει θετικά αποτελέσματα, είναι φανερό πώς πρέπει νά εγκαταλειφθεί. Είναι όμως δυνατό, ακόμα και αν τήν εγκαταλείψουμε, νά κρατήσουμε κάτι από τò αρχικό πρόγραμμα τής ανάλυσης. Καί αυτό μπορεί νά γίνει με δυò τουλάχιστον, φαινομενικά αντίθετους, τρόπους. Οί προτάσεις τής κοινής γλώσσας ίκανοποιούν τις καθημερινές μας ανάγκες καί, γενικά, δέν τούς λείπει ή σαφήνεια όταν πρόκειται για πρακτικούς σκοπούς· όμως φαίνεται πώς ύστεροδν πολύ από τή σκοπιά τής φιλοσοφικής σαφήνειας. Γι’ αυτό και ήταν φυσικό νά γίνει προσπάθεια οί προτάσεις αυτές νά αντικατασταθοδν με ίδανικές παραφράσεις τών όποιων ή μορφή καί τò περιεχόμενο ίκανοποιούν τις ανάγκες τής φιλοσοφικής κατανόησης. Άλλά οί προτάσεις τής κοινής γλώσσας αντιστέκονταν σε μιὰ τέτοια μετάφραση καί αυτό επέβαλε μιάν επιλογή. Θα μπορούσε κανείς είτε νά εξακολουθήσει νά έχει για στόχο του τήν κατασκευή διασαφητικών παραφράσεων, ακόμη καί αν δέχεται πώς αυτές οί παραφράσεις δέν μποροδν, σε καμιά περίπτωση, νά έχουν τò ίδιο ακριβώς νόημα με τις συνηθισμένες προτάσεις πού ύποκαθιστοδν· είτε, αντίθετα, νά διατηρήσει ως στόχο του τήν εξήγηση τοδ ακριβοδς νοήματος τών κοινών εκφράσεων καί, συνάμα, νά δεχτεί πώς δέν είναι ή κατασκευή παραφράσεων σε μιάν ίδανική γλώσσα πού θα όδηγήσει στη διασάφηση. Άπό τò πρώτο σκέλος άπορρεί τò πρόγραμμα τών γλωσσικών κατασκευών (constructionism) καί από τò δεύτερο, τò πρόγραμμα τής περιγραφής τής γλωσσικής χρήσης. Άν υίοθετήσει κανείς τήν πιò αυστηρή καί πιò αναπτυγμένη μορφή τοδ πρώτου προγράμματος, θα κατασκευάσει ένα τυπικό σύστημα πού γενικά χρησιμοποιεί τὰ σύνεργα τής σύγχρονης λογικής. Στο σύστημα αυτό, οί έννοιες πού άποτελοδν τò αντικείμενο μελέτης εισάγονται με αξιώματα καί με όρισμούς. Η κατασκευή τοδ συστήματος γενικά συνοδεύεται από παρατηρήσεις πού δέν ανήκουν στο σύστημα καί πού, κατά κάποιον τρόπο, συσχετίζονται τις έννοιες τοδ συστήματος με έννοιες πού ήδη χρησιμοποιοδμε, αλλά όχι μεθοδικά. Αυτή είναι ή μέθοδος τής «όρθολογικής ανασυγκρότησης». Άλλωστε, τò ίδιο τò σύστημα τής στοιχειώδους λογικής, πού παρέχει τή γενική μορφή τοδ συστήματος ως συνόλου, μπορεί νά θεωρηθεί ως ανασυγκρότηση τής τάξης τών έννοιών πού εκφράζονται από τις «λογικές σταθερές» τής καθημερινής χρήσης. Η δεύτερη μέθοδος φαίνεται νά είναι όλότελα διαφορετική, γιατί συνίσταται στην προσπάθεια νά περιγράψουμε τις εξαιρετικά πολύπλοκες μορφές τής συμπεριφορᾶς πού παρουσιάζονται οί έννοιες τοδ καθημερινοδ βίου. Δέν είναι πιὰ ζήτημα προδιαγραφής τής ύποδειγματικής συμπεριφορᾶς ύποδειγματικών λέξεων αλλά περιγραφής τής πραγματικής συμπεριφορᾶς πραγματικών λέξεων· όχι πιὰ ζήτημα ύπαγόρευσης κανόνων αλλά παρατήρησης συνηθειών. Είναι φανερό πώς ή πρώτη μέθοδος έχει όρισμένα πλεονεκτήματα. Η φύση καί ή ισχύς τοδ μηχανισμοδ πού θα χρησιμοποιηθεί είναι σαφείς: αυτός πού τόν χρησιμοποιεί ξέρει από τὰ πριν τί είδος πράγμα θα κάνει με αυτόν. Άντίθετα, αυτός πού εφαρμόζει τή δεύτερη μέθοδο δέν έχει τὰ ίδια πλεονε-

κτήματα. Ἄν δὲν ἀσκεῖται στὴν ἀπλὴ παραγωγή καὶ παράθεση εἰδικῶν παραδειγμάτων, ἔχει ἀνάγκη ἀπὸ ἓνα μετα-λεξιλόγιο ποὺ θὰ τοῦ ἐπιτρέψει νὰ περιγράψει τὰ χαρακτηριστικὰ ποὺ βρίσκει. Τὸ καλὰ ρυθμισμένο μετα-λεξιλόγιο τῆς πρώτης μεθόδου εἶναι ἐξ ὑποθέσεως ἀνεπαρκὲς γιὰ τοὺς σκοποὺς του. Γι' αὐτὸ καὶ πρέπει μόνος του νὰ φτιάξει τὰ ἐργαλεῖα του· πολὺ συχνά, ἀπὸ τὸ βιαστικὸ αὐτοσχεδιασμὸ καὶ τὸ φόρτωμα μὲ ἀναλογία καὶ συνειρμὸ, τὰ ἐργαλεῖα αὐτὰ εἶναι δύσχρηστα καί, ἀντὶ νὰ ἀνατέμνουν, ἀκρωτηριάζουν.

Θὰ ἤθελα νὰ ἐξετάσω ἀπὸ πιὸ κοντὰ αὐτὲς τὶς δύο φαινομενικὰ ἀντίθετες μεθόδους. Θὰ συγκρίνω τὰ πλεονεκτήματά τους ὡς πρὸς τὴ φιλοσοφικὴ διασαφήνιση ποὺ καὶ οἱ δύο τους ἐλπίζουν νὰ πραγματοποιήσουν. Εἶναι φανερὸ πὼς τὸ ἀποτέλεσμα μιᾶς τέτοιας σύγκρισης ἐξαρτᾶται, ὡς ἓνα βαθμὸ, ἀπὸ τὴ σημασιολόγηση τῆς ἔννοιας «διασαφήνιση». Γιατὶ θὰ μπορούσε κανεὶς νὰ ἐρμηνεύσει τὴ λέξη μὲ τέτοιο τρόπο ὥστε νὰ εἶναι ξεκάθαρο πὼς ἡ μέθοδος τῆς ἀνασυγκρότησης εἶναι ἢ καλύτερη. Αὐτὸ θὰ συνέβαινε ἂν, λόγου χάρι, δεχόμεσταν πὼς ἡ ἔννοια τοῦ ὄρου «διασαφήνιση» εἶναι ἐκείνη ποὺ φαίνεται νὰ προτείνει ὁ κ. Carnap στὸ πρῶτο κεφάλαιο τοῦ βιβλίου του *Logical Foundations of Probability*. Μὲ τὴν ἔννοια αὐτή, μιὰ προεπιστημονικὴ ἔννοια διασαφηνίζεται ὅταν τὴν ὑποκαταστήσει ἢ τὴν διαδεχτεῖ μιὰ ἄλλη πιὸ ἀκριβὴς καὶ πιὸ γόνιμη. Γιὰ τὸν Carnap κριτήριον γιὰ τὴ γονιμότητα μιᾶς ἔννοιας εἶναι ὁ ἀριθμὸς τῶν θεωρημάτων τῆς λογικῆς καὶ τῶν ἐμπειρικῶν νόμων ποὺ μποροῦν νὰ διατυπωθοῦν μὲ τὴ βοήθειά της. Τὸ κριτήριον τῆς ἀκριβείας εἶναι: οἱ κανόνες γιὰ τὴ χρῆση τῆς ἔννοιας νὰ εἶναι τέτοιοι ὥστε νὰ ἐπιτρέπουν στὴν ἔννοια νὰ ἔχει μιὰ ξεκάθαρη θέση «σὲ ἓνα σύστημα ἐπιστημονικῶν ἐννοιῶν μὲ μεγάλη συνοχή». Τέτοια συστήματα μὲ μεγάλη συνοχή εἶναι, καθὼς φαίνεται, τὰ τυπικὰ συστήματα ποὺ ἐνσωματώνουν τὶς ἐπιστημονικὲς αὐτὲς ἔννοιες. Ἄν σὲ ὅλα αὐτὰ συμφωνήσουμε μὲ τὸν Carnap, τότε εἶναι φανερὸ πὼς τὴ θέση, σύμφωνα μὲ τὴν ὁποία τὴ διασαφήνιση μπορεῖ καλύτερα νὰ πετύχει ἢ κατασκευὴ συστημάτων, δύσκολα θὰ τὴ λέγαμε ὑπερβολικὴ.

Ἄλλὰ καὶ ἂν ἀπαρνηθοῦμε τὸ τελευταῖο βῆμα καὶ ἀντιλαμβανόμεστε τὴ διασαφήνιση, μὲ κάποια ἀσάφεια, ὡς τὴν εἰσαγωγή — γιὰ ἐπιστημονικοὺς σκοποὺς — ἐννοιῶν ποὺ εἶναι ἐπιστημονικὰ ἀκριβεῖς καὶ γόνιμες, στὴ θέση μερικῶν ἀπὸ τὶς ἔννοιες ποὺ χρησιμοποιοῦμε γιὰ τοὺς καθημερινοὺς καὶ τοὺς ὄχι καθημερινοὺς σκοποὺς τῆς ζωῆς, ἢ ἔκβαση τῆς ἀντιδικίας τῶν δύο μεθόδων ἔχει ἐλάχιστη σημασία. Δὲν εἶμαι εἰδήμων γιὰ νὰ μιλήσω γιὰ τὸ βαθμὸ στὸν ὁποῖο οἱ θεωρητικοὶ ἐπιστήμονες ἐξετάζουν λεπτομερειακὰ τὴ συμπεριφορὰ τῶν λέξεων τῆς κοινῆς γλώσσας ἢ κατασκευάζουν ἀξιωματικὰ συστήματα. Ἄλλὰ δὲν μοῦ φαίνεται καθόλου πιθανὸ νὰ κάνουν τὸ πρῶτο· καὶ ὑποψιάζομαι — ἴσως χωρὶς καθόλου δίκιο — πὼς οἱ Λογικοὶ ὑπερβάλλουν ὅταν ὑποστηρίζουν πὼς οἱ ἐπιστήμονες κάνουν, ἢ πρέπει νὰ κάνουν, τὸ δεύτερο. Ἄλλὰ ἡ ἀνεπάρκειά μου σ' αὐτὸν τὸν τομέα διόλου δὲν μὲ ἀνησυχεῖ. Γιατὶ ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὸ ἂν ἢ κατασκευαστικὴ μέθοδος εἶναι τὸ

ὀρθὸ μέσο γιὰ τὴ διαμόρφωση μιᾶς ἰδέας ὥστε νὰ ἔχει ἐπιστημονικὴ χρῆση, εἶναι ἀμέσως φανερὸ πὼς εἶναι ὀλότελα ἄτοπο νὰ ἐξηγήσουμε τυπικὰ τοὺς βασικοὺς ὅρους τῶν ἐπιστημονικῶν θεωριῶν σὲ κάποιον ποὺ θέλει νὰ ἔχει φιλοσοφικὴ κατανόηση τῶν οὐσιαστικῶν ἐννοιῶν ποὺ ἀνήκουν στὴν περιοχὴ τοῦ μὴ ἐπιστημονικοῦ λόγου — αὐτὸ μοιάζει μὲ τὴν περίπτωσι ὅπου δίνουμε ἕνα ἐγχειρίδιον φυσιολογίας σὲ κάποιον ποὺ μᾶς λέει, ἀναστενάζοντας, πὼς διόλου δὲν καταλαβαίνει τοὺς ἀνθρώπους. Γιατὶ πράγματι γιὰ πολλὰς ἐννοίες ἀπὸ ἐκεῖνες ποὺ δημιουργοῦν φιλοσοφικὰ προβλήματα, δὲν ξέρουμε ποῦ νὰ ψάξουμε γιὰ νὰ βροῦμε ἐπιστημονικὰ ἱκανοποιητικὰς ἐννοίες οἱ ὁποῖες νὰ βρίσκονται στὴ ζητούμενη σχέση ἀντιστοιχίας ἢ ὁμοιότητος μὲ τὶς φιλοσοφικὰς ἐννοίες. Ἀλλὰ τὸ γενικὸ συμπέρασμα ἰσχύει καὶ σὲ αὐτὰς ἀκόμα τὶς περιπτώσεις ὅπου ὑπάρχει σαφὴς συσχετισμὸς. Θὰ ἀναφέρω λ.χ. τὸ παράδειγμα ποὺ δίνει ὁ ἴδιος ὁ Carnap γιὰ τὴ διασαφήνισι τῆς προεπιστημονικῆς ἐννοίας τῆς «θερμότητος» χάρις στὴν ἀκριβῆ καὶ ἐπιστημονικὰ γόνιμη ἐννοία τῆς «θερμοκρασίας». Οἱ ἐννοίες ποὺ ἀναφέρονται στὶς αἰσθήσεις εἶναι, γενικά, μιὰ πλούσια πηγὴ φιλοσοφικῶν ἀποριῶν. Πὼς συσχετίζονται μεταξὺ τους ἡ ὄψις, ὁ ἦχος καὶ τὰ ἄπτικὰ αἰσθήματα ποὺ ἀναφέρονται σὲ ἕνα ὑλικὸ ἀντικείμενο; — καὶ πὼς συσχετίζονται μὲ τὸ ἴδιο τὸ ἀντικείμενο; Μήπως τὸ γεγονὸς πὼς τὸ ἴδιο τὸ ἀντικείμενο, στὸν ἕνα φαίνεται θερμὸ, στὸν ἄλλο κρύο, συνεπάγεται ὅτι τὸ ἀντικείμενο, στὴν πραγματικότητι, δὲν εἶναι οὔτε κρύο οὔτε θερμὸ καὶ οὔτε ἔχει καμιά παρόμοια ἰδιότητα; Σὲ αὐτὰ τὰ ἐρωτήματα μπορεῖ κανεὶς νὰ ἀπαντήσῃ ἢ καὶ νὰ ἐξηγήσῃ τὰ γεγονότα καὶ τὶς δυσκολίες ποὺ τὰ προκαλοῦν· ὡστόσο, οἱ ἀπαντήσεις αὐτὰς δὲν εἶναι προϊόντα τῆς τυπικῆς προπαρασκευῆς στὴν ἐπιστημονικὴ χρῆσι τῶν σχετικῶν ἐννοιῶν τῆς θερμοκρασίας, τοῦ μήκους κύματος καὶ τῆς συχνότητος. Μάλιστα, ἡ εἰσαγωγὴ ἐπιστημονικῶν ἐννοιῶν μπορεῖ νὰ προκαλέσῃ ἕνα σωρὸ συμπληρωματικῶν ἀποριῶν ποὺ πηγάζουν ἀπὸ τὴν ἀσάφεια τῶν σχέσεων ἀνάμεσα στοὺς δύο τρόπους χρήσις τῆς γλώσσας σχετικὰ μὲ τὸ φυσικὸ κόσμον — τὶς σχέσεις, δηλαδή, ἀνάμεσα στὸ ποσοτικὸ λεξιλόγιον καὶ στὸ λεξιλόγιον γιὰ τὶς αἰσθήσεις. Καὶ αὐτὴ ἡ ἀσάφεια δύσκολα αἴρεται μὲ τὴν κατάδειξι τῶν τυπικῶν τρόπων λειτουργίας τῶν ποσοτικῶν ἐννοιῶν.

Μολοτούτο, μποροῦμε νὰ ἀντιληφθοῦμε τὴν ἰδέα τῆς διασαφήνισις (καὶ τὸ τί μπορεῖ νὰ τῆς προσφέρει ἢ κατασκευὴ συστημάτων) μὲ διαφορετικὸ καὶ πῶς φιλοσοφικὸ τρόπο· καὶ μάλιστα ἔτσι ὥστε ἡ ἀντιδικία τῶν δύο μεθόδων νὰ παραμένει ἀνοιχτὴ — δηλ. νὰ ἀπαιτεῖ καὶ ἄλλη ἐπιχειρηματολογία. Ὁ ὁπαδὸς τῆς κατασκευαστικότητος εὐκόλα θὰ δεχτεῖ πὼς ἄλλο εἶναι ἡ εἰσαγωγὴ ἀκριβῶν ἐννοιῶν γιὰ ἐπιστημονικοὺς σκοποὺς καὶ ἄλλο ἡ διασαφήνισι κοινῶν ἐννοιῶν: καὶ ἀκόμη πὼς αὐτὸ τὸ τελευταῖον ἀποτελεῖ τὸ καθαυτὸ ἔργον τῆς φιλοσοφίας. Καί, μολονότι ἔχει δεχτεῖ αὐτὰ ὅλα, μπορεῖ ἀκόμα νὰ ὑποστηρίξῃ πὼς στὸ ἔργον αὐτὸ τῆς φιλοσοφίας τὸ καλύτερον μέσον εἶναι ἡ κατασκευὴ συστημάτων. Μπορεῖ νὰ ὑποστηρίξῃ πὼς εἶναι ματαιοπονία ἢ προσπάθεια ἀνάλυσις τῶν μορφῶν τῆς κοινῆς γλώσσας

(discourse), εξαιτίας τῆς ἀτημελησίας, τῆς ἀστάθειας, τῆς ἀταξίας καὶ τῆς πολυπλοκότητος τῆς κοινῆς γλώσσας. Ἄντι νὰ καταπιαστοῦμε μὲ μιὰ τέτοια ἀνάλυση, ἃς κατασκευάσουμε, θὰ πεῖ, διαυγῆ ὑποδείγματα τῆς γλώσσας (ἢ, τουλάχιστον, γιὰ μερικὲς περιοχὲς τῆς), ὑποδείγματα στὰ ὁποῖα εἶναι φανερὲς ὅλες οἱ οὐσιαστικὲς λογικὲς σχέσεις ἀνάμεσα στὶς κοινὲς μας ἔννοιες καὶ ἀποκλείουν τὶς τυχόν ἀμφισημίαι τῶν καθημερινῶν ἐκφράσεων. Ἐνα τέτοιο γλωσσικὸ ὑπόδειγμα ἔχει τὰ ἀκόλουθα γνωρίσματα. Πρῶτο, εἶναι οὐσιαστικὰ σαφές, ἀφοῦ οἱ βασικὲς τοῦ ἔννοιες εἶναι συσχετισμέναι μὲ ἀκριβῆ καὶ καθορισμένο τρόπο, ἐνῶ ἐξ ὑποθέσεως, οἱ κοινὲς ἔννοιες ποὺ πρέπει νὰ διασαφηνισθοῦν δὲν ἔχουν τόσο ἀκριβεῖς καὶ καθορισμέναι σχέσεις οὔτε μεταξὺ τους οὔτε μὲ τὶς ἄλλαι κοινὲς ἔννοιαι ποὺ χρησιμοποιοῦμε γιὰ νὰ τὶς ἐξηγήσουμε. Δεύτερο, μερικὲς τουλάχιστον ἀπὸ τὶς βασικὲς ἔννοιαι τοῦ συστήματος πλησιάζουν σημαντικὰ τὶς κοινὲς ἔννοιαι ποὺ πρέπει νὰ διασαφηνισθοῦν. Τὸ σύστημα ὡς σύνολο παρουσιάζεται λοιπὸν ὡς μιὰ ἀκριβῆ καὶ αὐστηρὴ δομὴ σὲ σύγκριση μὲ τὴν ὁποῖα ὁ κοινὸς μας ἐννοιολογικὸς ὄπλισμός ἀποτελεῖ μιὰ χαλαρὴ καὶ ἀφρόντιστη προσέγγιση.

Ἐνας ἄλλος τρόπος γιὰ νὰ καταλήξει ἡ συζήτηση σὲ ἕνα ἀδιέξοδο χωρὶς ἐνδιαφέρον εἶναι ὁ ἀκόλουθος: νὰ ὑποστηρίξουμε δογματικὰ πῶς ἡ πραγματικὴ φιλοσοφικὴ κατανόηση τῶν ἐννοιῶν ποὺ πρέπει νὰ διασαφηνισθοῦν συνίσταται στὴν κατοχὴ ἐνὸς τέτοιου συστήματος. Ἡ, ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριά, μπορεῖ κανεὶς νὰ ὑποστηρίξει δογματικὰ πῶς ἀφοῦ ἐξ ὑποθέσεως οἱ κοινὲς ἔννοιαι ποὺ ἐξετάζουμε δὲν συμπεριφέρονται σύμφωνα μὲ τοὺς ἀκριβεῖς κανόναι ποὺ ἐπιβάλαμε στὶς ἔννοιαι τοῦ ὑποδείγματος, δὲν μπορεῖ νὰ ὑπάρξει ἀληθινὴ κατανόηση τῶν πρώτων παρὰ μόνο ἂν ἐξετάσουμε λεπτομερειακὰ τὸν τρόπο τῆς πραγματικῆς τους συμπεριφορᾶς, δηλαδὴ ἂν ἐρευνήσουμε τὴν κοινὴ χρῆση γλωσσικῶν ἐκφράσεων ποὺ μᾶς ἀπασχολοῦν. Ἐδῶ καὶ τὰ δύο μέρη φτάνουν στὸ ἀδιέξοδο γιὰτὶ ἀρνοῦνται νὰ παραδεχτοῦν ὡς κατανόηση μιὰ κατάσταση στὴν ὁποῖα δὲν ὀδηγεῖ ἡ μέθοδος ποὺ ὑπερασπίζονται.

Στὸ ἀδιέξοδο αὐτὸ ἴσως νὰ ὑπάρχει κάτι τὸ ὀριστικὸ ἀφοῦ μπορεῖ νὰ πρόκειται γιὰ ζήτημα ἀπλῆς προτίμησης, προσωπικῆς ἐπιλογῆς. Ὑπάρχουν ὅμως σκέψεις ποὺ μποροῦν νὰ ἐπηρεάσουν τὴν ἐπιλογή. Γιατὶ ἀσφαλῶς, ὅταν ἀποφασίζουμε τί θὰ λογαριάσουμε ὡς φιλοσοφικὴ κατανόηση, εἶναι λογικὸ νὰ φέρουμε στὸ νοῦ μας τὸ χαρακτῆρα τῶν φιλοσοφικῶν προβλημάτων τῶν ἀσαφειῶν. Κάτι τέτοιο θὰ ἐπιχειρήσω πιὸ κάτω. Ἐδῶ τὸ ἀναφέρω μόνο γιὰ νὰ ὑπογραμμίσω μερικὲς ἀπὸ τὶς δυσκολίαι ποὺ θὰ ἀντιμετωπίσει ὁ ὁπαδὸς τῆς κατασκευαστικῆς μεθόδου εξαιτίας τῆς θέσης ποὺ τοῦ ἀποδίδουμε τώρα.

Ὁ ὁπαδὸς τῆς κατασκευῆς πρέπει νὰ συμφωνήσει πῶς εἶναι ἀναγκαῖο νὰ δοθεῖ μιὰ ἐρμηνεία στὶς γλωσσικὲς ἐκφράσεις τῆς θεωρίας του. Αὐτὸ δὲν τὸ ἐξασφαλίζουν οἱ τυπικὲς σχέσεις ἀνάμεσα στὶς τεχνητὲς ἔννοιαι τῆς θεωρίας. Σὲ κάποιον σημεῖο εἶναι ἀνάγκη νὰ ἐξηγηθοῦν τὰ νοήματα τῶν γλωσσικῶν ἐκφράσεων τῶν τεχνητῶν ἐννοιῶν μὲ ὄρους ποὺ δὲν ἀνήκουν

στη θεωρία — ὄρους πού τὸ νόημά τους θεωρεῖται ἤδη γνωστό. Ἐπομένως εἶναι ἀπαραίτητες μερικὲς τουλάχιστον παρατηρήσεις πού δὲν ἀνήκουν στὸ σύστημα. Αὐτὸ δὲν δημιουργεῖ εἰδικὲς δυσκολίες γιατί, ἐφόσον ὑπάρχουν τὰ λίγα ἐκεῖνα σημεῖα ἐπαφῆς ἔξω ἀπὸ τὸ σύστημα, τὸ νόημα τῶν ὑπόλοιπων στοιχείων τοῦ συστήματος ἀπορρέει ἀπὸ τὶς σχέσεις τους (σαφῶς ὀρισμένες μέσα στὸ σύστημα) μὲ τὶς ἔννοιες ἐκεῖνες στὶς ὁποῖες δώσαμε ἓνα νόημα ἔξω ἀπὸ τὸ σύστημα. Ἀλλὰ γιὰ νὰ σταθεῖ ὁ ἰσχυρισμὸς τοῦ ὁπαδοῦ τῆς κατασκευαστικῆς μεθόδου σχετικὰ μὲ τὴ διασαφήνιση, δὲν φτάνει (παρόλο πού εἶναι ἀναγκαῖο) νὰ ἔχει καθοριστεῖ ἡ ἔρμηνεία τῶν γλωσσικῶν ἐκφράσεων τῆς θεωρίας του. Γιατί ὁ ἰσχυρισμὸς πὼς ἡ θεωρία του διασαφηνίζει θὰ μοιάζει χωρὶς περιεχόμενο, ἂν τὰ ἀποτελέσματα τῆς μεθόδου δὲν ἔχουν σχέση μὲ τὰ χαρακτηριστικὰ φιλοσοφικὰ προβλήματα καὶ τὶς δυσκολίες πού προκαλοῦν οἱ ἔννοιες πού θέλουμε νὰ διασαφηνίσουμε. Πρέπει ὅμως νὰ ὁμολογηθεῖ πὼς αὐτὰ τὰ προβλήματα καὶ οἱ δυσκολίες ἔχουν τὶς ρίζες τους στὶς κοινές, τὶς μὴ-κατασκευασμένες, ἔννοιες — στοὺς δυσνόητους τρόπους λειτουργίας τῶν φυσικῶν γλωσσικῶν ἐκφράσεων. Αὐτὸς ἀκριβῶς εἶναι ὁ σκοπὸς τῆς ἀνασυγκρότησης (αὐτὸ ὑποθέτουμε τώρα): νὰ λύσει ἢ νὰ διαλύσει προβλήματα καὶ δυσκολίες πού ξεφυτρώνουν μὲ τέτοιο τρόπο. Ἀλλὰ πὼς μποροῦμε νὰ πετύχουμε αὐτὸν τὸ σκοπὸ ἂν δὲν βρεθοῦν ἐπαφές μὲ σημεῖα ἔξω ἀπὸ τὸ σύστημα, σὲ *κάθε* σημεῖο ὅπου παρουσιάζονται προβλήματα καὶ δυσκολίες σχετικὲς μὲ τὶς μὴ-κατασκευασμένες ἔννοιες; (Καὶ ὄχι μόνο στὸ ἓνα ἢ στὰ δύο σημεῖα πού εἶναι ἀναγκαῖα γιὰ τὸν προσδιορισμὸ τῆς ἔρμηνείας τῶν κατασκευασμένων ἐννοιῶν). Μὲ ἄλλα λόγια, γιὰ νὰ μπορεῖ ὁ σαφῆς τρόπος λειτουργίας τῶν κατασκευασμένων ἐννοιῶν νὰ ρίξει φῶς στὰ προβλήματα καὶ τὶς δυσκολίες πού εἶναι σύμφυτες μὲ τὸν ἀσαφῆ τρόπο λειτουργίας τῶν μὴ-κατασκευασμένων ἐννοιῶν, πρέπει νὰ προβάλλουμε ἐκεῖνους ἀκριβῶς τοὺς τρόπους μὲ τοὺς ὁποίους οἱ κατασκευασμένες ἔννοιες συνδέονται ἢ παρεκκλίνουν ἀπὸ τὶς μὴ-κατασκευασμένες. Καὶ πὼς γίνεται νὰ πετύχουμε αὐτὸ τὸ ἀποτέλεσμα χωρὶς νὰ περιγράψουμε μὲ ἀκρίβεια τὴ λειτουργία τῶν μὴ-κατασκευασμένων ἐννοιῶν; Ἀλλὰ αὐτὸ ἀκριβῶς εἶναι τὸ ἔργο τῆς περιγραφῆς τῆς λογικῆς συμπεριφορᾶς τῶν γλωσσικῶν ἐκφράσεων στὶς φυσικὲς γλώσσες· καὶ μπορεῖ ἀπὸ *μόνο* του νὰ πετύχει τὴ ζητούμενη λύση τῶν προβλημάτων πού εἶναι σύμφυτα μὲ τὸ δυσνόητο τρόπο μὲ τὸν ὁποῖο λειτουργοῦν οἱ μὴ-κατασκευασμένες ἔννοιες. Δὲν θέλω νὰ πῶ ὅτι στὸ ἔργο αὐτὸ ἀποκλείεται νὰ μᾶς βοηθήσει ἡ κατασκευὴ ἐνὸς ἀντικειμένου γιὰ τὴ γλωσσικὴ σύγκριση. Θέλω ὅμως νὰ πῶ ὅτι ἀποκρούω τὴ γνώμη πὼς ἡ κατασκευὴ καὶ θεώρηση ἐνὸς τέτοιου ὑποδείγματος μπορεῖ νὰ *ὑποκαταστήσει* τὴν ἐκτέλεση τοῦ ἔργου αὐτοῦ. Καὶ θέλω ἀκόμα νὰ ὑποδείξω πὼς πιστεύει κανεὶς πὼς αὐτὸ εἶναι δυνατό ὅταν, γοητευμένος ἀπὸ ἄλλους στόχους, ὅπως λ.χ. τὴν προώθηση τῆς ἐπιστήμης, ἐγκαταλείπει τὸ σκοπὸ τῆς φιλοσοφικῆς διασαφήνισης.

Ἐξάλλου εἶναι κατ' ἀνάγκην περιορισμένη ἡ γενικὴ χρησιμότητα τῶν συστημάτων κατασκευασμένων ἐννοιῶν ὡς ἀντικειμένων σύγκρισης μὲ τὶς

μη-κατασκευασμένες έννοιες από τις οποίες πηγάζουν τὰ προβλήματα μας. Γιατί οί τύποι ή τρόποι λογικής συμπεριφορᾶς τῶν κοινῶν ἐννοιῶν εἶναι πολλοί καί διαφορετικοί. Ἡ ἀνακάλυψη καί τὸ ξεχώρισμά τους εἶναι ἔργο στὸ ὁποῖο μᾶλλον ἐμπόδιο παρά βοήθεια θὰ μᾶς εἶναι τὸ νὰ στηλώνουμε τὸ βλέμμα μας στὸ περιορισμένο φάσμα τῶν τύπων τῆς λογικής συμπεριφορᾶς τῶν ἐννοιῶν μέσα στὸ σύστημα ὅπου ἀνήκουν. Τὸ μόνο ποὺ μπορεῖ νὰ μᾶς προσφέρει ἓνα τέτοιο σύστημα εἶναι σχέσεις συμβατικοῦ ὀρισμοῦ ἀνάμεσα στὶς κατασκευασμένες έννοιες. Ἀπὸ τὴν ἀποψη αὐτή, ἡ κατασκευὴ συστημάτων παρουσιάζει τοὺς ἴδιους περιορισμούς, καί τὴν ἴδια στενότητα, μὲ τὴν ἀρχικὴ ἀντίληψη τῆς ἀνάλυσης. Τὸ ἴδιο ὅπως ἐκείνη, παραγνωρίζει ἓνα σημαντικό μέρος ἀπὸ τὰ τόσο διαφορετικὰ γνωρίσματα τῆς λειτουργίας τῆς γλώσσας μας — γνωρίσματα ποὺ εἶναι σημαντικό νὰ παρατηρήσουμε καί νὰ περιγράψουμε μὲ ἀκρίβεια, ἂν θέλουμε νὰ λύσουμε τὰ φιλοσοφικά μας προβλήματα. Μὲ μεταφορικὸ τρόπο: ἀπὸ τὴν ἀπέραντη πολυμορφία τῶν διαφορετικῶν λειτουργιῶν τῶν ζωντανῶν γλωσσικῶν ὄντων, οἱ «λογικὲς» μηχανές ποὺ φτιάχνουν οἱ ὀπαδοὶ τῶν κατασκευαστικῶν μεθόδων, ἐλάχιστες ἀπὸ τὶς λειτουργίες αὐτὲς μποροῦν νὰ ἀναπαραγάγουν.

Εἶναι ὅμως νωρὶς ἀκόμα γιὰ νὰ ποῦμε πῶς καταλήξαμε σὲ ὀριστικὴ ἀποτίμηση τῶν σχετικῶν πλεονεκτημάτων τῶν δύο μεθόδων. Γιατί εἶναι πρᾶγματι ἀδύνατο νὰ βγάλουμε συμπέρασμα χωρὶς νὰ ἐπιχειρήσουμε μιὰ γενικὴ περιγραφή τῶν φιλοσοφικῶν προβλημάτων, δυσκολιῶν καί ἐρωτημάτων. Εἶναι παράτολμο νὰ ἐπιχειρήσει κανεὶς μιὰ τέτοια γενικὴ περιγραφή· ὡστόσο αὐτὸ τουλάχιστο μπορεῖ ἀπὸ ὅλους νὰ γίνῃ δεκτό: ὅτι πρόκειται γιὰ προβλήματα, δυσκολίες καί ἐρωτήματα *πάνω* στὶς έννοιες ποὺ χρησιμοποιοῦμε σὲ διάφορες περιοχές, καί ὄχι *μέσα* στὶς περιοχές ὅπου τὶς χρησιμοποιοῦμε. Ἄν ποῦμε περισσότερα, κινδυνεύουμε ἴσως νὰ χαλάσουμε τὴ γενικὴ ὁμοφωνία. Καί ὅμως νομίζω πῶς εἶναι δυνατό, ὅταν ἐξετάσουμε τὴν πολυποίκιλη αὐτὴ μάζα ἀπὸ ἐρωτήματα, νὰ διακρίνουμε — χωρὶς ὅμως νὰ χωρίσουμε — ὀρισμένα στρώματα ἢ στοιχεῖα. Πρῶτο, καί βασικό, συναντᾶμε τὴν ἀνάγκη νὰ ἀσχοληθοῦμε μὲ τὸ παράδοξο καί τὴν ἀμηχανία. Γιατί συχνὰ συμβαίνει ὅταν κάποιος μελετᾷ ἓνα ὀρισμένο σύνολο ἀπὸ έννοιες νὰ βρῖσκει πῶς εἶναι σχεδὸν ἀναγκασμένος νὰ δεχτεῖ ἀπόψεις ποὺ φαίνονται παράδοξες ἢ ἀπαράδεκτα ἀλλόκοτες ἢ ποὺ ἔχουν τέτοια συνακόλουθα. Ἡ — ἄλλη ὄψη τοῦ νομίσματος — μπορεῖ ὁ ἴδιος αὐτὸς μελετητῆς νὰ μὴν κατορθώνει νὰ δεῖ πῶς εἶναι δυνατό νὰ συμβαίνει κάτι ποὺ ξέρει καλὰ πῶς συμβαίνει. Σὲ αὐτὴν τὴν κατάσταση, ὁ κριτικὸς φιλόσοφος πρέπει ὄχι μόνο νὰ ἀποκαταστήσει τὴν ἐννοιολογικὴ ἰσορροπία — ποὺ κατὰ κάποιον τρόπο ἔχει διαταραχεῖ — ἀλλὰ καί νὰ διαγνώσει τὶς ἰδιαίτερες αἰτίες τῆς διαταραχῆς τῆς καί νὰ δείξει πῶς ἀκριβῶς συνέβηκε αὐτό· αὐτὲς οἱ προσπάθειες δὲν εἶναι ἀνεξάρτητες ἢ μία ἀπὸ τὴν ἄλλη. Μοῦ φαίνεται μάλιστα πῶς μποροῦμε νὰ χαρακτηρίσουμε γενικὰ τί εἶδος πρᾶγμα εἶναι ἡ πηγὴ τῆς ἐννοιολογικῆς διαταραχῆς: ἡ διαταραχὴ εἶναι τὸ ἀποτέλεσμα μιᾶς προσωρινῆς μονομέρειας, ἓνα εἶδος ἐπιλεκτικῆς τύφλωσης ποὺ ἀποκόβει τὸ μεγαλύτερο

τμήμα τοῦ πεδίου τῆς διανοητικῆς ὄρασης καὶ ἐπιτρέπει σὲ ἓνα μόνο μέρος τοῦ νὰ προβάλλει μὲ ξεχωριστὴ λαμπρότητα. Αὐτὴ ἢ κατάστασις μπορεῖ νὰ παρουσιαστῆ μὲ διαφορετικὰ, ἀλλὰ συγγενικὰ, μορφὰς. Ἐκεῖνος ποὺ ὑποφέρει ἀπὸ φιλοσοφικὴ ἀμηχανία, κυριαρχεῖται προσωρινὰ ἀπὸ ἓναν ἀποκλειστικὸν τρόπο λειτουργίας τῶν ἐκφράσεων, ἢ ἀπὸ ἓνα μόνο γενικὸν τρόπο χρήσεως τῆς γλώσσας, ἢ ἀπὸ ἓνα μόνο λογικὸν τύπον ἢ κατηγορίαν ἀντικειμένου, ἢ ἀπὸ ἓνα μόνο εἶδος ἐξήγησις, ἢ ἀπὸ μίαν ὁμάδα περιπτώσεων ἐφαρμογῆς μιᾶς ἔννοιος. Οἱ ἐννοιολογικὰ παραμορφώσεις ποὺ ὀφείλονται σὲ μιὰ τέτοια ἔμμονη ἰδέα εἶναι καὶ αὐτὰς πολλῶν εἰδῶν. Καὶ αὐτὸς ποὺ κυριαρχεῖται ἀπὸ αὐτὴν προσπαθεῖ νὰ δεῖ ἓνα πράγμα, νὰ τὸ ἐξηγήσῃ, σύμφωνα ἢ κατ' ἀναλογίαν μὲ τὸ ὑπόδειγμα τῆς προτίμησός του· ἢ, θέλει νὰ τὸ ὑποβιβάσῃ σὲ κατώτερη ἐννοιολογικὴ τάξι ἀπὸ ἐκείνην ἢ ὁποία τοῦ πρέπει. Γιὰ νὰ ἐξουδετερώσῃ κανεὶς αὐτὰς τὰς παραμορφώσεις πρέπει νὰ παρουσιάσῃ τοὺς πραγματικοὺς τρόπους λειτουργίας τῶν ἀλλοιωμένων ἐννοιῶν ἢ τύπων λόγου καὶ συνάμα πρέπει νὰ διασαφηνίσῃ τὰς διαφορὰς καὶ τὰς σχέσεις ἀνάμεσα στοὺς τρόπους λειτουργίας τοὺς καὶ σὲ ἐκείνους τῶν ὑποδειγματικῶν ἐννοιῶν ἢ τύπων λόγου. Στὴ διαδικασίᾳ αὐτῇ, πρέπει κανεὶς, ὅσο μπορεῖ, νὰ ἀποκαλύψῃ τὰς πηγὰς τῆς τύφλωσις ποὺ προκαλοῦν οἱ ὑποδειγματικὰς περιπτώσεις.

Αὐτὸ λοιπὸν εἶναι ἓνα καθοδηγητικὸν στοιχεῖον στὴν ἐπεξεργασίᾳ τῶν φιλοσοφικῶν προβλημάτων — μιὰ φλέβα ποὺ καὶ ἡ ἴδια εἶναι ἀρκετὰ πολὺπλοκῆ. Τὸ λέω κεντρικὸν στοιχεῖον γιὰ τὴν, ὡς ἓνα βαθμὸν, εἶναι ἢ ἀνάγκη τοῦ ποὺ ἔδωκε τόσο μεγάλη ὄθησις σὲ ὀλόκληρον τὸ φιλοσοφικὸν ἐγχείρημα. Ἀπὸ αὐτὸ μποροῦμε νὰ διακρίνομε — ἀλλὰ ὄχι καὶ νὰ χωρίσομε — μερικὰς ἄλλας διακλαδώσεις. Μία εἶναι ἢ προσπάθειά μας νὰ ἐξηγήσομε ὄχι μόνο πῶς λειτουργοῦν οἱ ἔννοιος καὶ οἱ τύποι τοῦ λόγου, ἀλλὰ καὶ τὸ γιὰ τὸ ἔχομε τέτοιος ἔννοιος καὶ τύπους καὶ ποιά ἄλλα ἐνδεχόμενα θὰ μποροῦσαν νὰ ὑπάρξουν. Ἡ ἐρευνα αὐτὴ δὲν εἶναι ἱστορικὴ ἀλλὰ ἐπιχειρεῖ νὰ φανερώσῃ τὰ φυσικὰ θεμέλια τοῦ λογικοῦ καὶ ἐννοιολογικοῦ μας ὀπλισμοῦ, νὰ τὰ βρεῖ στὸν τρόπο ποὺ διαδραματίζονται τὰ πράγματα στὸν κόσμον καὶ στὴν ἴδια μας τὴ φύσιν. Ἀποτελοῦν ἴσως παράδειγμα μιᾶς τέτοιας φιλοσοφικῆς ἀποψῆς προτάσεις τῆς ἀκόλουθης μορφῆς: ἂν τὰ πράγματα ἦταν διαφορετικὰ ἢ ἐμεῖς εἴμασταν διαφορετικοὶ μὲ τὸν ἄλφα ἢ βῆτα τρόπο, τότε μπορεῖ νὰ στερούμασταν αὐτὰς ἢ ἐκεῖνες τὰς ἔννοιος ἢ αὐτοὺς καὶ ἐκείνους τοὺς τύπους λόγου· ἢ, στὴ θέσιν τοὺς, νὰ εἴχαμε αὐτοὺς καὶ αὐτοὺς τοὺς διαφορετικοὺς· ἢ μπορεῖ νὰ θεωρούσαμε δευτερεύουσας μερικὰς ἔννοιος ποὺ τώρα εἶναι βασικὰς, καὶ βασικὰς ἄλλας· ἢ, οἱ ἔννοιος ποὺ ἔχομε νὰ ἦταν διαφορετικὰς μὲ αὐτὸν καὶ ἐκεῖνον τὸν τρόπο. Θὰ ἦταν λογικὸν νὰ ὑποστηρίξῃ κανεὶς πῶς δὲν φτάνομε στὴν πλήρη κατανόησις μιᾶς ἔννοιος ἐφόσον δὲν ὀλοκληρώσομε τὸ ἔργον τῆς σύγκρισις, ἀντιπαράθεσις καὶ διάκρισις (ποὺ ἀνάφερα πρὸ πάντων) μὲ μιὰ τέτοια ἐρευνα. Οἱ θεωρήσεις αὐτοῦ τοῦ εἶδους ὑπακούουν βέβαια σὲ ὀρισμένες συνθήκες: τὰς περιορίζουν ἢ φύσιν τῆς ἐμπειρίας μας καὶ ὁ ἐννοιολογικὸς ὀπλισμὸς ποὺ διαθέτομε·

ὥστόσο, αὐτὸς ὁ περιορισμὸς ἀφορᾷ μόνο τὴν κατανοητότητα καὶ ἀφήνει στὴ φιλοσοφικὴ φαντασία μεγάλο πεδίο δράσης. Ἐδῶ, ἂν καὶ ἀσαφής, ἡ διάκριση ποὺ χρησιμοποίησα πιὸ πάνω ἀνάμεσα στὸν τρόπο μὲ τὸν ὁποῖο τὰ πράγματα συμβαίνουν στὸν κόσμον καὶ στὴ φύση μας, εἶναι σημαντικὴ. Γιατὶ ἀνήκει στὴ φύση μας, κάτω ἀπὸ τὶς κρατοῦσες συνθήκες γιὰ τὰ πράγματα ποὺ διαφέρουν ἀπὸ ἐμᾶς, νὰ ἔχουμε τὸν ἐννοιολογικὸ ὄπλισμό ποὺ πράγματι ἔχουμε. Ἀλλὰ ἡ ἀνθρώπινη φύση εἶναι ἀρκετὰ πολύμορφη ὥστε νὰ ἐπιτρέπει μιὰ ἄλλη, μολονότι ὄχι ἀνεξάρτητη, χρῆση τῆς φιλοσοφικῆς φαντασίας. Αὐτὴ ἡ χρῆση συνίσταται στὸ νὰ φανταζόμαστε τρόπους μὲ τοὺς ὁποῖους θὰ μπορούσαμε νὰ κοιτάξουμε τὰ πράγματα ποὺ διαφέρουν ἀπὸ μᾶς, χωρὶς αὐτὰ νὰ εἶναι διαφορετικὰ ἀπὸ ὅ,τι εἶναι, μὲ τὴ βοήθεια ἑνὸς διαφορετικοῦ ἐννοιολογικοῦ ὄπλισμοῦ. Ἐχουμε λοιπὸν ἐδῶ ἕνα τρίτο στοιχεῖο. Ἐνα τμῆμα τῆς μεταφυσικῆς μπορεῖ καλύτερα — ἢ, πιὸ γενναιόδωρα — νὰ ἐρμηνευτεῖ ἐν μέρει τουλάχιστον ὡς προσπάθεια αὐτοῦ τοῦ εἶδους. Βέβαια, καὶ ἂν ἀκόμα εἶναι μπορετὸ ἡ μεταφυσικὴ νὰ ἐρμηνευτεῖ μὲ αὐτὸν τὸν τρόπο, πάλι δὲν παρουσιάζεται ὡς ἐννοιολογικὴ ἢ δομικὴ ἀναθεώρηση ποὺ θὰ μᾶς ἐπέτρεπε νὰ δοῦμε τὰ πράγματα διαφορετικὰ μᾶς τὴν παρουσιάζουν ὡς εἰκόνα τῶν πραγμάτων ἔτσι ὅπως αὐτὰ εἶναι πραγματικὰ καὶ ὄχι ὅπως πλανερὰ φαίνονται. Ἡ παρουσίαση τῆς μεταφυσικῆς, μὲ τὴν ἀντίθεση ἀνάμεσα σὲ μυστικὴ πραγματικότητα καὶ σὲ καθημερινὴ αὐταπάτη, συνεπάγεται καὶ εἶναι συνακόλουθο τῆς ἀσύνειδης ἀλλοίωσης τῶν κοινῶν μας ἐννοιῶν, ἀλλοίωσης δηλ. τῆς κοινῆς χρήσης τῶν γλωσσικῶν ἐκφράσεων. Ἐτσι ἡ μεταφυσικὴ, μολονότι μπορεῖ καμιά φορὰ νὰ ἐρμηνευτεῖ γενναιόδωρα ὅπως ὑπόδειξα, πάντα συνεπάγεται παράδοξα καὶ ἀμηχανίες τοῦ εἶδους ποὺ ἀναφέρω ὡς πρῶτο· καί, καμιά φορὰ, ξεπηδάει, ὄχι ἀπὸ ἕνα νέο τρόπο νὰ βλέπει κανεὶς τὰ στοιχεῖα τῶν πραγμάτων ἀλλὰ μόνο ἀπὸ στοιχειώδη σφάλματα.

Πρέπει ἀκόμα νὰ διακρίνουμε καὶ ἄλλα παρακλάδια. Ἡ ἐξέταση τῶν κοινῶν ἐννοιῶν καὶ τύπων λόγου, ποὺ τόσο συχνὰ ἀντλεῖ τὴν ἀρχικὴ τῆς ὄθηση ἀπὸ τὰ παράδοξα καὶ τὴν ἀμηχανία, μπορεῖ νὰ ἐπιχειρηθεῖ χωρὶς ἰδιαίτερο θεραπευτικὸ σκοπὸ, ἀλλὰ νὰ εἶναι σκοπὸς αὐτὴ ἢ ἴδια. Αὐτὸ δὲν σημαίνει πὼς ἐδῶ δὲν πρόκειται γιὰ ἀμηχανία. Μποροῦμε, χωρὶς νὰ νιώθουμε ἰδιαίτερο πειρασμὸ γιὰ λαθεμένες ἐξομοιώσεις, νὰ ἔχουμε ἐπίγνωση πὼς δὲν κατανοοῦμε καθαρὰ πὼς λειτουργεῖ μιὰ ἐκφραση σὲ ἀντίθεση μὲ ἄλλες. Ἡ, ἀφοῦ ἡ προσοχὴ μας συγκεντρωθεῖ σὲ ἕνα λογικο-γλωσσικὸ γνῶρισμα ποὺ ἐμφανίζεται σὲ μιὰν ἰδιαίτερη περιοχὴ τοῦ λόγου, μπορεῖ νὰ μὴ ζητᾶμε ἄλλο παρὰ νὰ ἀνακαλύψουμε τὴν ἑκταση αὐτοῦ τοῦ γνωρίσματος καὶ ποιά ἄλλα παρόμοια γνωρίσματα ὑπάρχουν. Τέτοιες ἐρευνες μποροῦν βέβαια νὰ ἔχουν καὶ θεραπευτικὰ ἀποτελέσματα, χωρὶς αὐτὸ νὰ εἶναι κατ' ἀνάγκην ὁ σκοπὸς γιὰ τὸν ὁποῖο ἔγιναν. Ἐδῶ λοιπὸν ἔχουμε ἕνα τέταρτο στοιχεῖο.

Νομίζω πὼς ὑπάρχει καὶ πέμπτος φιλοσοφικὸς στόχος στὸν ὁποῖο πρέπει νὰ ὑπαχθοῦν οἱ ἄλλοι ποὺ σκιαγράφησα πιὸ πρὶν. Ὡς ἐδῶ γιὰ τὴ μεταφυσι-

κή μίλησα σὰν νὰ εἶχε γιὰ κύριο σκοπό της τὴν ἀναμόρφωση τῶν ἐννοιῶν καί, σχεδὸν πάντα, νὰ μὴ κατάφερνε παρὰ μόνο νὰ τὶς παραμορφώνει. Ἀντιπαράθεσα τὴν κατασκευαστικὴ μεταφυσικὴ στὴν περιγραφικὴ ἀνάλυση· ὅμως, πρέπει νὰ ἀναγνωρίσουμε τὴν ὑπαρξὴ ἐνὸς ἄλλου εἴδους μεταφυσικῆς, εἴδους ποὺ μὲ τὴν ἀνάλυση ἔχει κοινὸ τὸ στόχο τῆς περιγραφῆς. Ἡ περιγραφικὴ μεταφυσικὴ μοιάζει μὲ τὴν περιγραφικὴ ἀνάλυση κατὰ τὸ ὅτι ἐπιθυμεῖ νὰ διασαφηνίσει τὴν πραγματικὴ συμπεριφορὰ τῶν ἐννοιῶν μας καὶ ὄχι νὰ τὴν μεταβάλλει. Διαφέρει ἀπὸ τὴν ἀνάλυση μόνο κατὰ τὸ πλάτος καὶ τὸ βαθμὸ γενικότητος. Καὶ αὐτὴ ἢ διαφορὰ εἶναι σημαντικὴ. Ἡ ἀναλυτικὴ ἐξέταση μιᾶς ὀρισμένης περιοχῆς τῆς ἀνθρώπινης σκέψης — λ.χ. μιᾶ ἀνάλυση τῆς ἐννοίας τῆς μνήμης ἢ τῆς αἰτιότητος ἢ τῆς λογικῆς ἀναγκαιότητος — μπορεῖ, καὶ πρέπει, νὰ θεωρεῖ ὡς δοσμένα — νὰ προϋποθέτει — ἕνα σωρὸ πράγματα. Γιὰ νὰ διασαφηνίσουμε μιᾶ περιοχὴ τοῦ ἐννοιολογικοῦ μας ὄπλισμοῦ δὲν εἶναι ἀνάγκη νὰ μελετήσουμε σὲ βάθος τὴ γενικὴ δομὴ αὐτοῦ τοῦ ὄπλισμοῦ· ὡστόσο, ὁ τελικὸς σκοπὸς τῆς περιγραφικῆς μεταφυσικῆς συνίσταται σὲ αὐτὸ ἀκριβῶς: τὴν ἀποκάλυψη αὐτῆς τῆς δομῆς. Θὰ ἐπιχειρήσει νὰ δείξει τὸν τρόπο μὲ τὸν ὁποῖο συνδέονται μεταξύ τους οἱ θεμελιώδεις κατηγορίες τῆς σκέψης μας καὶ πῶς αὐτές, μὲ τὴ σειρά τους, σχετίζονται μὲ τὶς τυπικὲς ἐκεῖνες ἐννοίες (ὅπως λ.χ. τῆς ὑπαρξῆς, τῆς ταυτότητος καὶ τῆς ἐνότητος) ποὺ διατρέχουν ὅλες τὶς κατηγορίες. Εἶναι φανερὸ πῶς τὰ συμπεράσματα στὰ ὁποῖα φτάνει ἢ περιγραφικὴ μεταφυσικὴ δὲν πρέπει νὰ συγκρούονται μὲ τὰ συμπεράσματα τῆς σωστῆς περιγραφικῆς ἀνάλυσης. Ὡστόσο δὲν εἶναι αὐτονόητο πῶς τὰ ἐργαλεῖα καὶ ἡ μέθοδος τῆς μεταφυσικῆς ἀνάλυσης φτάνουν, ἀπὸ μόνονα τους, γιὰ νὰ ἐπιτελέσουν τὸ ἔργο μὲ τὸ ὁποῖο καταπιάνεται ἢ περιγραφικὴ μεταφυσικὴ.

Ἄν λοιπὸν τὰ παραπάνω ἀποτελοῦν τὶς ἀρμοδιότητες τῆς φιλοσοφίας, τί μποροῦμε νὰ ποῦμε γιὰ τὶς διεκδικήσεις τῶν δύο κληρονόμων τῆς κλασικῆς ἀνάλυσης — δηλ. τὶς δυὸ ἀντίθετες μεθόδους τῆς φιλοσοφικῆς διασαφήνισης — ποὺ ἐξετάσαμε πιὸ πάνω; Νομίζω πῶς οἱ ρόλοι τῶν δυὸ αὐτῶν μεθόδων ξεκαθαρίζονται ὅταν θεωρήσουμε τὸν πρῶτο καὶ τὸν τέταρτο στόχο τῆς φιλοσοφικῆς ἐρευνας (ποὺ ξεχώρισα πιὸ πάνω). Ἡ οὐσία τοῦ τέταρτου στόχου εἶναι ἢ περιγραφή τῶν γλωσσικῶν ἐκφράσεων ποὺ εἶναι σὲ τρέχουσα χρῆση — καὶ αὐτὴ εἶναι ἀναμφίβολα ἢ λιγότερο θολερὴ μορφή μιᾶς διαδικασίας ποὺ εἶναι ἀπαραίτητη γιὰ νὰ πετύχει κανεὶς τὸν πρῶτο στόχο. Ἐδῶ ἔχουν ἐφαρμογὴ τὰ ἐπιχειρήματα ποὺ παρουσιάσαμε πιὸ πάνω. Ἡ παρατήρηση τῆς λειτουργίας τῶν ἐννοιῶν μας εἶναι κατ' ἀνάγκην ὁ μόνος τρόπος γιὰ νὰ ἀνακαλύψουμε τί μποροῦν καὶ τί δὲν μποροῦν νὰ κάνουν. Ἡ σωστὴ μελέτη τοῦ τρόπου χρήσης τῶν γλωσσικῶν ἐκφράσεων παρέχει ἕνα μέσο γιὰ νὰ ἀπορρίψουμε τὶς θεωρίες ὅπου ὑπάρχουν ἐννοιολογικὲς παραμορφώσεις: αὐτὴ μᾶς δίνει μιᾶ περιγραφή τῆς πραγματικῆς λειτουργίας τῶν προβληματικῶν ἐννοιῶν, περιγραφή ποὺ πρέπει νὰ ὑποκαταστήσει τὴ λαθεμένη θεωρία· καί, τέλος, αὐτὴ βοηθαίει (ἢ πρέπει νὰ βοηθήσει) στὴ διάγνωση τῆς παρόρμησης νὰ πλανιόμαστε. Τὸ τελευταῖο αὐτὸ μπορεῖ νὰ τὸ πετύχει

γιατί οί αναλογίες πού σαγηνεύουν τὸ φιλόσοφο, στὴ γενικὴ περίπτωση, δὲν εἶναι ἰδιωτικὲς φαντασιώσεις: ἔχουν τὶς ρίζες τους στὸν κοινὸ τρόπο σκέψης, καὶ παρουσιάζονται μὲ πρακτικὰ ἀθώους, ἀλλὰ εὐδιάκριτους, τρόπους στὴν κοινὴ γλώσσα — στὴ συντακτικὴ τῆς δομῆ καὶ στὶς μεταφορὲς πού κρύβουν ἢ λέξι καὶ ἢ φράση. Ὅσο γιὰ τὴν ἄλλη μέθοδο, ἔχω κιόλας δεχτεῖ πὼς ἡ κατασκευὴ συστημάτων μπορεῖ νὰ παίξει βοηθητικὸ ρόλο καὶ γιὰ τοὺς δυὸ τύπους στόχου καὶ ἔδωσα τοὺς λόγους γιὰ τοὺς ὁποίους ὁ ρόλος τῆς πρέπει νὰ παραμένει βοηθητικὸς καὶ περιορισμένος. Τὰ ὑποδειγματικὰ γιὰ τὴ γλωσσικὴ σύγκριση ἀντικείμενα μποροῦν νὰ μᾶς βοηθήσουν νὰ καταλάβουμε τὰ δοσμένα ἀντικείμενα, ἀλλὰ εἶναι δογματικὸ νὰ ὑποστηρίξει κανεὶς πὼς ἡ κατασκευὴ ὑποδειγμάτων εἶναι τὸ καλύτερο ἢ τὸ μοναδικὸ μέσο γιὰ νὰ πετύχουμε μιὰ τέτοια κατανόηση.

Ὅσο γιὰ τὰ γυμνάσματα τῆς φιλοσοφικῆς φαντασίας πού ἀνάφερα ὡς δευτέρη καὶ ὡς τρίτη φλέβα στὸ φιλοσοφικὸ ἐγχείρημα, ἡ περίπτωσή τους εἶναι κάπως διαφορετικὴ. Γιὰ νὰ κατανοήσουμε τὴ θεμελίωση τῶν ἐννοιῶν μας στὰ φυσικὰ γεγονότα καὶ νὰ δοῦμε τὶς ἐναλλακτικὲς δυνατότητες δὲν ἀρκεῖ νὰ ἔχουμε γερὸ μάτι γιὰ τὰ πράγματα τὰ σχετικὰ μὲ τὴ γλώσσα. Ἡ κατασκευὴ συστημάτων δὲν εἶναι ἄμεση συμβολὴ στὸν πρῶτο ἀπὸ τοὺς δυὸ στόχους — δηλ. νὰ κατανοήσουμε γιατί μιᾶμε ὅπως ὄντως μιᾶμε —, ἀλλὰ μπορεῖ νὰ βοηθήσει στὴν ἐπιδίωξη τοῦ δευτέρου — δηλ. νὰ κατανοήσουμε πὼς θὰ μπορούσαμε νὰ μιᾶμε ἢ νὰ σκεφτόμαστε διαφορετικὰ. Ὁ ὁπαδὸς τῆς κατασκευαστικῆς μεθόδου μπορεῖ ἴσως νὰ θεωρηθεῖ ὡς φωτισμένος ἀναμορφωτῆς τῆς μεταφυσικῆς — ἓνας πού, ἴσως μὲ κάποιο ἴχνος νοσταλγίας, συλλαμβάνει τὴ δυνατότητα ἑνὸς κόσμου ὅπου ἡ κατάστασή μας καὶ ἡ ἀνάγκη μας γιὰ ἐπικοινωνία ἔχουν τόσο ἀλλάξει καὶ ἀπλοποιηθεῖ ὥστε ἓνα καλορυθμισμένο ἐννοιολογικὸ σύστημα, ὅπως αὐτὰ πού μᾶς προσφέρει, νὰ ταιριάζει ἀπόλυτα καὶ στὰ δυὸ. Πρέπει ὅμως νὰ ἀρχίσουμε νὰ ἀμφισβητοῦμε τὴν ἱκανότητά της νὰ μᾶς διαφωτίζει μόνον ὅταν ἡ κατασκευαστικὴ μέθοδος ἢ ὀρισμένες κατασκευὲς διεκδικήσουν τὴν ἀποκλειστικότητα. Ἀλλὰ καὶ τότε ἀκόμα, αὐτὴ ἢ διεκδίκηση μπορεῖ νὰ μετριαστεῖ σὲ βαθμὸ πού νὰ ἐκφράζει μιὰν ἀπλὴ προτίμηση — καὶ αὐτὸ δὲν ἀποτελεῖ πιά λόγο γιὰ τὴν ἀμφισβήτησή της.

Ἀπομένει ἡ πέμπτη φλέβα στὸ φιλοσοφικὸ ἐγχείρημα. Εἶναι φανερὸ πὼς αὐτὴ εἶναι συνυφασμένη μὲ τὶς ἄλλες καὶ δὲν μπορεῖ νὰ ἀποχωριστεῖ ἀπὸ αὐτές. Ὅμως ἔχει τὶς δικές της διεκδικήσεις. Ἴσως ἡ λεπτολόγα ἐξέταση τῆς πραγματικῆς συμπεριφορᾶς τῶν λέξεων νὰ εἶναι ὁ μόνος ἀσφαλῆς δρόμος στὴν περιγραφικὴ φιλοσοφία, ἀλλὰ μοῦ φαίνεται πὼς ἂν δὲν προχωρήσουμε παραπέρα, τότε οἱ σχέσεις καὶ οἱ δομὲς πού θὰ ἀνακαλύψουμε δὲν θὰ ἔχουν οὔτε ἀρκετὴ γενικότητα οὔτε ἀρκετὸ βεληνεκὲς ὥστε νὰ ἱκανοποιήσουν τὴν ἀνάγκη μας γιὰ ἄρτια μεταφυσικὴ κατανόηση. Γιατί ὅταν ἀναρωτιόμαστε σχετικὰ μὲ τὴ χρῆση μιᾶς ὀρισμένης ἐκφρασης, οἱ ἀπαντήσεις πού δίνουμε στὸν ἑαυτό μας, ὅσο ἀποκαλυπτικὲς καὶ ἂν εἶναι σὲ ὀρισμένο ἐπίπεδο, προὑποθέτουν μᾶλλον παρά δείχνουν τὰ γενικὰ δομικὰ στοιχεῖα

πού ο μεταφυσικός επιθυμεί να ανακαλύψει. Αυτό δεν σημαίνει όμως πως ο μεταφυσικός μπορεί να αγνοεί τα συμπεράσματα της μεθόδου της περιγραφικής ανάλυσης· αντίθετα, αυτές οι μέθοδοι και τα συμπεράσματά τους χρησιμεύουν για τον απαραίτητο έλεγχο στην επεξεργασία των καθαυτών μεταφυσικών λύσεων. Από μόνες τους όμως, οι μέθοδοι αυτές δεν αρκούν για να φτάσει κανείς σε καθαυτό μεταφυσικά συμπεράσματα. Εγώ, για λογαριασμό μου, δεν γνωρίζω καμιά γενική συνταγή για την πραγματοποίηση του είδους της κατανόησης που έχω υπόψη μου εδώ. Αναμφίβολα θα ήταν ένα από τα πιο κούφια όνειρα να φανταστούμε πως ή δομή που θέλει να ανακαλύψει ή περιγραφική μεταφυσική μπορεί να αποκρυσταλλωθεί σε ένα τυπικό σύστημα.

Έρχομαι στο συμπέρασμα. Είναι περισσότερα από ένα τα πράγματα που δικαιούμαστε να ζητήσουμε από τον φιλόσοφο που θέλει να επεκτείνει την έννοιολογική μας κατανόηση. Ιδιαίτερα, ασφαλώς δεν φτάνει να πούμε πως αυτός πρέπει να περιγράψει τη λειτουργία των γλωσσικών εκφράσεων που όντως χρησιμοποιούμε. Γιατί και αν το πούμε αυτό, δεν έχουμε ακόμα καμιά ένδειξη για το είδος της περιγραφής που αυτός πρέπει να δώσει — αυτή την ένδειξη που έχουμε μόνον όταν δειχτεί ο τρόπος με τον οποίο οι περιγραφές του είδους που θέλουμε μπορούν να επιδράσουν στην έννοιολογική μας σύγχυση και στα έννοιολογικά μας προβλήματα. Κατόπι βλέπουμε τί άλλο μπορούμε να ζητήσουμε από το φιλόσοφο πέρα από τη λύση της σύγχυσης χάρη στις περιγραφές· πως μπορεί να αναζητήσει μια πιο συστηματική ταξινόμηση και διάταξη για τους τύπους των λόγων και των έννοιων που χρησιμοποιούμε· πως μπορεί να κατανοήσει πιο άρτια και τα δυο όταν έρευνήσει τη θεμελίωσή τους στα φυσικά γεγονότα· πως μπορεί να βρει πεδίο και για τη θεώρηση άλλων δυνατοτήτων· και, τέλος, πως ο φιλόσοφος θα μπορούσε να επιδιώξει τους στόχους μιας περιγραφικής μεταφυσικής. Αν ο φιλόσοφος θέλει να κάνει όλα ή μερικά από αυτά τα πράγματα, είναι αλήθεια πως δεν μπορεί να σταματήσει στην κατά γράμμα περιγραφή και επεξήγηση της πραγματικής συμπεριφοράς των κοινών γλωσσικών εκφράσεων. Πάντως ή πραγματική χρήση των γλωσσικών εκφράσεων παραμένει το μοναδικό, και ουσιαστικό, σημείο επαφής του φιλοσόφου με την πραγματικότητα που θέλει να κατανοήσει, την έννοιολογική πραγματικότητα· γιατί αυτό είναι το μόνο σημείο από το οποίο μπορεί κανείς να παρατηρήσει τον πραγματικό τρόπο λειτουργίας των έννοιων. Αν αποκόψει αυτόν το ζωτικό δεσμό, ούτε ή όξυνια ούτε ή φαντασία του θα τον προστατεύσουν από τη στειρότητα ή το παράλογο.

Μετάφραση: Παῦλος Χριστοδουλίδης